

L'AIGUA QUE CAU DEL CEL I QUE LA PEDRA RECULL

Salvador Palomar

Des de sempre, l'aigua ha estat una necessitat vital. De sempre, l'ocupació humana d'un territori ha estat possible en la mesura que s'hi ha comptat amb un cabal d'aigua mínim per al consum de persones i animals. I així, a les zones de secà, on la presència de fonts i sorgiments naturals d'aigua és escassa, la captació i l'emmagatzemament de l'aigua de pluja esdevenen l'única forma de disposar d'un mínim de recursos hidràulics que hi possibilitin el treball agrícola o la ramaderia.

Aquest article parla de les construccions d'arquitectura popular dedicades a captar i conservar l'aigua de pluja. Els exemples que s'hi esmenten són de la comarca del Priorat, tot i que, de ben segur, són extrapolables a molts altres indrets.

Un primer aspecte que cal destacar és la riquesa de noms amb els quals es coneixen aquestes construccions: anjubs, bassots, cisternes, cocons, pous, pouets, bassiols, cadolles, olles, clotxes i, també, fonts, són algunes de les denominacions emprades segons el poble o les característiques de la seva construcció.

Són dipòsits tallats a la roca o excavats a la terra i bastits amb pedra –i aleshores impermeabilitzats amb calç o alguna altra mena d'argamassa o ciment– que recullen l'aigua de pluja i emmagatzemen. N'hi pot haver de descoberts i de coberts, habitualment amb estructures de pedra seca fetes amb la mateixa tècnica que les barraques i cabanes de tros. A més, solen ser construccions aïllades –encara que sovintegen en les proximitats de masets o casetes de tros–, tot i que la seva ubicació ve determinada per la necessitat de poder comptar amb una petita conca de captació d'aigua.

No cal dir que aquestes construccions són força abundants, sobretot en aquelles zones de rocam. Disposar d'anjub propi atorga-

SALVADOR PALOMAR-ARXIU CARRUTXA

Bassot del Gris, Ulldemolins.

va valor a una propietat. Per això, quan un tros no tenia anjub o cisterna, fet que era prou freqüent, sobretot en àrees on la propietat estava força dividida, calia anar a cercar l'aigua a algun tros veí, d'acord moltes vegades amb pactes no escrits que es transmetien de generació en generació.

ANJUBS, BASSOTS, CISTERNES, POUETS, FONTS I COCONS

Com sol succeir en altres àmbits de la cultura popular, una mateixa denominació pot correspondre a construccions diferents segons la població. De totes elles, la denominació més comuna és *anjub*. A Ulldemolins, però, els anomenen sempre *bassots* –una paraula que en altres poblacions designa les basses de construcció més o menys rústica–, siguin o no coberts. També es coneixen amb el nom de *pou* o *pouet*, una forma poc emprada ara en el llenguatge oral però que es conserva en la toponímia de la serra de Montsant. També els hem sentit

anomenar, simplement, *fonts*, amb l'antropònim del propietari o el nom de la partida.

Al Baix Priorat se solen anomenar *cocons*, tant si aprofiten clots naturals a la roca o com si són resultat de l'acció humana. Igualment, hem constatat que el nom de *cadolles* o *clotxes* –que habitualment s'associa a indrets on s'acumula l'aigua de forma natural– també serveix per designar –al Lloar o a la Figuera, per exemple– aquelles cavitats naturals a les quals la intervenció humana ha dotat d'una coberta de pedra, essent, de fet, pràcticament idèntiques al que, en un altre lloc, s'anomenarien *anjubs*. I encara, a la Figuera, hem vist diferenciar entre *clotxes* i *anjubs* –amb coberta bastida en pedra seca– i *cisternes*, considerant aquestes darreres les construccions obrades amb maons tot i que es trobin igualment al mig del camp i rebien l'aportació d'aigua d'una llisera de roca.

Per al cobriment dels bassots s'empren les tècniques de construcció de les cabanes: de volta cònica o falsa cúpula en la seva majoria i amb coberta de lloses en alguns casos. Les estructures solen

Anjub als Montalts de Cabassers, s'observa l'àrea de captació d'aigua.

Cisterna, al terme de la Figuera.

Mas del Marian, amb el bassot al costat, Ulldemolins.

ser de planta circular, més o menys regular. A la serra de la Figuera, hi trobem les construccions ja esmentades que, sota els murs de pedra seca, tenen una cisterna d'obra amb volta de canó.

En molts casos, la coberta serveix també com a punt d'entrada de l'aigua, que s'escola entre les pedres. A més d'una raó estructural —si l'aigua li arriba des d'una roca ubicada en un pla superior en lloc de relliscar pels terrenys circumdants situats a la mateixa alçada—, té una funció higiènica, ja que quan passa a través de les pedres l'aigua es filtra i queda alliberada de la terra i d'altres impureses que porta en suspensió. Una altra pràctica que contribuïa a la qualitat de l'aigua dels anjubs era col·locar un manat d'herbes davant de l'entrada principal per tal que actuessin com a filtre.

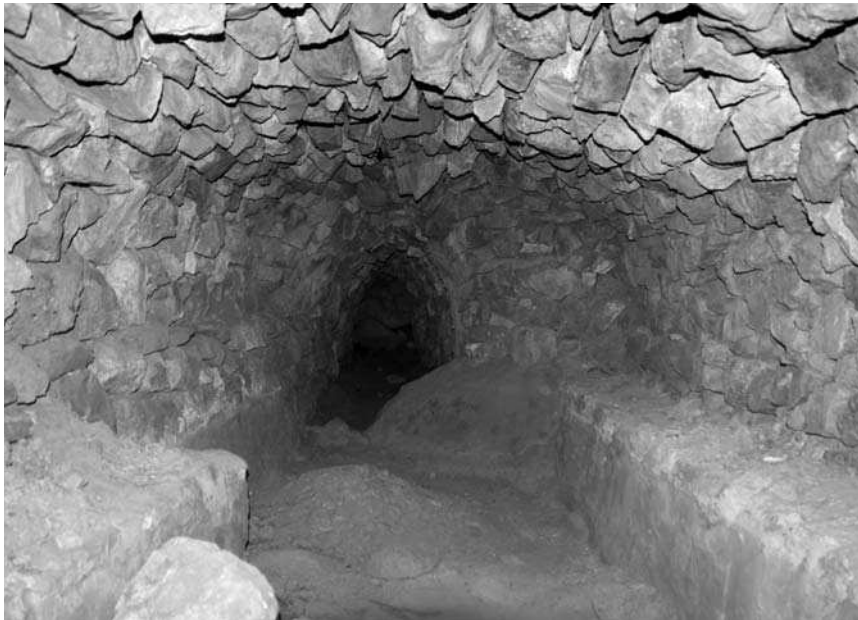
Quant a l'interior dels bassots, n'hi ha que són de terra i d'altres que han estat excavats a la roca. En el conjunt d'estructures per a l'emmagatzemament d'aigua que hem localitzat, n'hi ha, efectivament, que presenten un revestiment de ciment, de rajoles o d'argila a la part destinada a contenir l'aigua.

La ubicació dels anjubs obeeix a la seva funcionalitat. A la serra de Montsant és habitual trobar-ne sobre lliseres de roca que els serveixen d'àrea de captació d'aigua (i, a més, no es poden conrear) o en el fons de petites barracades. En el moment de bastir els marges per tal de fer terrasses aptes per al conreu es tenia en compte el recorregut natural de l'aigua sobre el terreny, de forma que sovint trobem anjubs de marge, soterrats, que s'omplen de l'aigua que circula pel subsòl...

AIGUA PER BEURE

Conservar, apta per al consum, una aigua que restava estancada no sempre era fàcil, ja que els anjubs —a diferència de les cisternes obrades a les cases— apleguen l'aigua en tot temps. Evitar-hi l'entrada de fulles i matèria orgànica, netejar l'anjub periòdicament i no deixar que els animals hi abeuessin directament, eren les mesures emprades habitualment. Així, la major part d'anjubs tenien al costat una pica —construïda en pedra o excavada a la roca propera— perquè hi poguessin abeu-

Interior de la font del Masdeu, la Vilella Alta.

Anjub a la partida de la Solaneta, Cabassers.

rar els animals. En l'actualitat, encara que moltes d'aquestes construccions encara la conserven, també hem pogut constatar que són nombroses les que han estat robades o malmeses.

Tanmateix, quant a la qualitat de l'aigua aplegada als bassots, l'opinió general és que, si es tenia cura de netejar-los, era bona. Els bassots se solien netejar sempre en lluna vella, com sovint ens han explicat: «lo que és *assumpto* de l'aigua i tot això, sempre es fa en lluna vella, perquè conserva l'aigua més bona».

Encara que, vist des del present, també coincideix tothom a dir que la gent d'abans prenia menys mesures sanitàries que en l'actualitat.

Com ens apuntava una persona d'Ulldemolins:

Has de pensar que aquest bassot... Ara tot és moltes manies, moltes manies: que si no beguis d'aquí, no beguis d'allà. Aquest bassot, naltros agafàvem l'aigua del pas dels carros. I allí, pixerades d'animals, cagarades de les mules. I no vulguis sapiguer la gent que anava a abeurar els animals; hi havia pica i galleta, eh..., i la gent que anava a buscar aigua allí en aquell bassot. I naltros, tota la vida. I no va passar mai res. Mai res a ningú, mai.

Una perspectiva absolutament diferent de l'actualitat:

Aigua, n'hi ha al bassot, però en prenem de casa perquè la de casa està analitzada... per beure. Per rentar els plats i tot lo demés pots fer servir l'aigua que vulguis [del bassot] i per enfotar la fan servir, pel que sigui. Però ara, avui aquí [al poble] l'analitzen i és molt diferent. Bèiem aigua... Diu la *mitgessa*: «—No beieu aigua ni de bassot, ni del riu, ni de la mina, ni d'*aquillà*, perquè pot caure una bèstia, es pot contaminar i fe's mal». I aquesta aigua està analitzada aquí al poble, és segura. Si convé, posen cloro. La vigilen, està controlada.

Amb tot, un fet que hem pogut constatar repetidament és que o bé les construccions disposaven d'alguna mena de porta o bé, si eren obertes, es posava una branca al seu interior de forma que si un animal petit s'apropava a beure i queia a l'interior en pogués sortir i no s'ofegués. Res més dolent que un cadàver en descomposició per fer malbé l'aigua.

Amb tot, quan la construcció no tenia porta o no hi havia graons de pedra per accedir al nivell de l'aigua que possibilitessin també la sortida d'algun animal que hi entrés a beure, s'hi posava una branca per evitar que no pogués sortir i s'acabés ofegant: res pitjor que el cadàver d'un animal en descomposició per fer malbé l'aigua. De fet, alguns anjubs constitueixen, avui, punts d'abastiment d'aigua prou útils per a la fauna.

Per beure aigua dels anjubs —també de les fonts—, hi trobem un estri tan senzill com útil: una llauna amb un petit forat, en un costat, a la base, que s'omple d'aigua i tot seguit comença a rajar possibilitant beure a galet. El pot, com es coneixia habitualment l'estri, no faltava quasi mai en els indrets de captació o sorgiment d'aigua, renovat quan feia falta pel propietari del tros i vinculat, com sovint expliciten els testimonis orals, a una clara concepció de l'aigua —per beure— com un bé comú que mai es podia negar a ningú.

Emprades antigament pels pagesos en zones de muntanya reocupades pel bosc i conegudes després només pels caçadors, aquestes construccions escampades per la muntanya ens ajuden a dibuixar un paisatge d'ocupació humana del territori ben diferent de l'actual: són mostres de l'enginy humà per aprofitar els recursos escassos, i de gran interès etnogràfic i arquitectònic.